

3. СИСТЕМА ПРИГОЛОСНИХ

- 3.1. Система приголосних праслов'янської мови у її відношенні до праїндоевропейської.
- 3.2. Походження приголосних звуків слов'янських мов.
- 3.3. Відмінності приголосних праслов'янської мови від приголосних праїндоевропейської мови-основи.

Основна література

1. Крижанівська, О.І. Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматики, Київ, 2010.
2. Леута, О.І. Старослов'янська мова, Київ, 2017.
3. Станівський, М.Ф. Старослов'янська мова, Львів, 1964.
4. Станівський, М.Ф. Старослов'янська мова, Київ, 1983.
5. Ivšić, S. Slavenska poredbena gramatika, Zagreb, 1970.
6. Mihaljević, M. Slavenska poredbena gramatika, 1.dio. Uvod i fonologija. Zagreb, 2002.
7. Vrana, J. Uvod u slavensku poredbenu gramatiku, Zagreb, 1965.

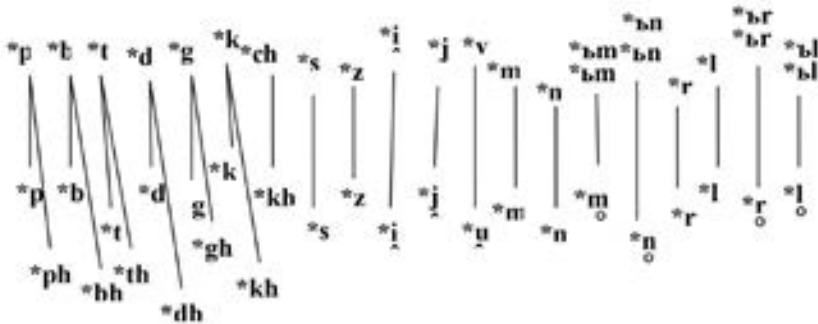
Додаткова література

1. Бошкович, Р. Основи упорядне граматике словенских језика. Фонетика, морфологија. грађење речи, Београд, 2000.
2. Жовтобрюх, М.А.; Русанівський, В.М.; Скляренко, В.Г. Історія української мови. Фонетика, Київ, 1979.
3. Лучик, В.В. Вступ до слов'янської філології, Київ, 2008.
4. Пипер, П. Увод у славистику, 1., Београд, 2009.
5. Чучка, П.П. Вступ до слов'янської філології, Київ, 1988.
6. Юсип-Якимович, Ю.В.; Шимко О.В. Старослов'янська мова. Модульний курс. Навчальний посібник, Київ, 2009.
7. Matasović, R. Uvod u poredbenu lingvistiku, Zagreb, 2001.

3.1. Система приголосних праслов'янської мови у її відношенні до праіндоєвропейської

Консонантизм ранньої праслов'янської мови знаходиться в такій відповідності до праіндоєвропейського:

Праслов'янські:

Праіндоєвропейські:

Праслов'янська мова успадкувала з праіндоєвропейської такі приголосні: сонорні [р], [л], [м], [н], проривні [б], [п], [д], [т], [г], [к], фрикативні [с] і [з], нескладовий [і] і нескладовий [у] (деякі вчені припускають, що в праіндоєвропейській мові [і] та [j], [і] та [v] не розрізнялись). У системі праіндоєвропейської мови були відсутні шиплячі, африкати, фрикативний [х], а звук [ф] з'явився аж у кирило-мефодіївську епоху.

У поданій табличці приголосні за місцем творення (артикуляції) поділяються на губні і язикові. А за способом творення вони бувають: проривні, фрикативні, африкати, складні, носові та плавні.

	Приголосні		Губні	Передньо-язикові	Середньо-язикові	Задньо-язикові
Шумні	Проривні	дзвінкі глухі	б п	д т		г к
	Фрикативні	дзвінкі глухі	в (ф)	з, з', ж' с, с', ш'	й	ч
	Африкати	дзвінкі глухі		(дз'), ч', ц'		
	Складні	дзвінкі глухі		жд' шт'		
Сонорні	Носові Плавні		м	н, н' р, р', л, л'		

У праслов'янській мові виникли на місці праіндоевропейських непридихових і придихових: *p, *ph, *b, *bh, *t, *th, *d, *dh, *g, *gh, *k., *kh, *ch, *kh. Чисті звуки *p, *b, *t, *d, *g, *k., *ch без придиховості. Наприклад:

Приголосний п

Ст. сл. **перо**: пр.сл. *pero, давньоінд. **patra**

Ст. сл. **пѣна**: пр.сл. *pěna, давньоінд. **phenah** – *p із *p і *ph.

Приголосний в

Ст. сл. **болнн**, пр. сл. *boli,

давньоінд. **balam**, ”сила”, лат. **debilis**;

Ст. сл. **нево**, пр.сл. *nevo, давньоінд. **nabhah** –

*b із *b і *bh.

3.2. ПОХОДЖЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Приголосний	Походження	Приклади і відповідники
1	2	3
Ж	→ 1) *g+e, i, ъ, ꙗ (<ē), е (I палаталізація) → 2) *g+j → 3) *z+j	1) слуга, пор. друґь 2) слоужа<* slugjo, пор. слуга 3) лижж<*liizjo, пор. лизати

Ч	→ 1) *k+e, i, ъ, ꙗ (<ē), е (I палаталізація) → 2) *k+j	1) ржчка, пор. ржа 2) плачж<*plakjo, пор. плакати
З	→ 1) *g+i, ꙗ (дифт. походж.) (II палаталізація) → 2) *i, e, ъ, е+g (III палаталізація)	1) нозꙗ<*nogai, пор. нога 2) кꙗнаꙗ, пор. кꙗнаґини
Ц	→ 1) *k+i, ꙗ (дифт. походж.) → 2) *i, e, ъ + k (III палаталізація)	1) цꙗна < *koina, пор. лит. <i>kaina</i> 2) порицати, пор. нарꙗкати

Г	→	1) *ch+i, ʃ (дифт. походж.)	1) пастоуґ҃ (місц. одн.), пор. пастоуґхь
	→	2) *i, *ь, *ґ + ch (III палаталізація)	2) вьсь, вьса, вьсе, пор. вьхуґ тоґ землю
ЖД	→	1) *d+j	1) хождж < *chodjǝ, пор. ходити; межда *medja
	→	2) *zd+j	2) пригвождати < *prigvozdjǝ
ШТ'	→	1) *t+j	1) св'҃шта < *svētja
	→	2) *st+j	2) поґштыж < *pustjǝ
	→	3) *gt, *kt перед i	3) мошти < *mogti; пешти < *pekti
	→	4) *sk+j	4) иштж < iskjǝ
Р'	→	1) *r+j	воґра < *burja
Л'	→	*l+j	вола < *volja
'Н	→	*n+j	конь < *konjos
МЛ'	→	*m+j	земла < *zemja
БЛ'	→	*b+j	любляж < ljubjǝ
ПЛ'	→	*p+j	вопль < *vojǝs
ВЛ'	→	*v+j	ловля < lovja
Ш	→	*s+j	пишж < *pisjǝ
	→	*ch+j	соґша < suchja

3.3. Відмінності приголосних праслов'янської мови від приголосних праіндоєвропейської мови-основи.

Отже, рання праслов'янська мова без змін успадкувала праіндоєвропейські приголосні *p, *b, *t, *d, *g, *k, *s (*z) та нескладотворчі сонанти *i (*j), *m, *n, *r, *l. Решта праіндоєвропейських звуків увійшла в праслов'янську мову з певними змінами: нескладотворчий сонант *u змінився в *v, а придихові (за винятком *kh) та лабіовелярні, втративши придиховий призвук, злилися з відповідними простими приголосними; придиховий *kh змінився в *ch; праіє. складотворчі *m, *n в балто-слов'янській мовній єдності перетворилися в *um, *im, *un, *in і звідси перейшли в праслов'янську мову у вигляді *ьm, *ьn, *ьp, *ьq; праіє. *r та *l розвинули перед собою в балто-слов'янській мовній єдності *u або *i і потім у праслов'янській мові закономірно змінилися в *ьr, *ьl, *ьg, *ьl.